

ПРОПЕДЕВТИКА ТИПОВИХ ПОМИЛОК У НАВЧАЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ ІНОЗЕМНИХ МАГІСТРАНТІВ-ВОКАЛІСТІВ

В статье рассматриваются вопросы пропедевтики иностранных вокалистов-магистрантов, получающих образование в ВУЗах Украины, рассматриваются типичные ошибки, свойственные им в процессе педагогической практики. Анализируется проблема зависимости вокального и музыкально-художественного развития певца от его физического состояния; рассматриваются разные подходы к проблеме формирования основополагающих певческих навыков: вокальной позиции, артикуляции, значимость певческой орфоэпии для художественно достоверного исполнения произведения на неродном языке.

Ключевые слова: магистрант-вокалист, учебная практика, типовая ошибка.

The article deals with the propedeutics of graduate foreign singers, studying in the universities of Ukraine; typical errors peculiar to the process of their teaching practice are reconsidered. The problem of singer's vocal and musical-artistic development dependence on person's physical condition is analyzed; different approaches to the problem of forming the basic singing skills such as vocal position, articulation, singing orthoepy importance for artistically reliable performance of piece of art in a foreign language are considered.

Keywords: undergraduate vocalist, educational practice, typical errors.

Отримання іноземними студентами освіти в магістратурі педагогічних навчальних закладів України набуває все більшої популярності. Великим попитом користується навчання за фахом «вокал», що свідчить про визнання досягнень української вокальної школи у світовому просторі.

Сьогодні в українських вищих навчальних закладах навчаються магістранти з Китаю, Еквадору, Туреччини та інших країн. Згідно з навчальним планом, вони отримують на протязі 2-х семестрів виконавську та методико-практичну підготовку.

Як показують результати дослідження, за час навчання магістранти-вокалісти суттєво підвищують рівень виконавської майстерності, вдосконалюють знання в галузі історії вокального виконавства, методики формування співацьких навичок. Натомість досягти за час навчання одноразово достатнього рівня сформованості педагогічної майстерності більшості магістрантів не вдається, що негативно відбивається на початковому етапі їхньої професійної самореалізації.

Все це свідчить про актуальність проблеми посилення пропедевтичної роботи з іноземними магістрантами-вокалістами, спрямовану на їх підготовку до вокально-педагогічної діяльності.

Мета статті — висвітлення питань, пов'язаних з типовими недоліками у вокально-педагогічній практиці викладачів-початківців та іноземних магістрантів та вироблення пропедевтично-методичних рекомендацій щодо їх запобігання в майбутній фаховій діяльності.

Поняття пропедевтики походить від грецької προαιδειο - випереджати. У філософській думці під пропедевтикою розуміють скорочений та систематизований виклад певної наукової галузі, підготовчий, вступний курс, присвячений розкриттю сукупності знань відносно певного об'єкту, наукової галузі [5].

Сьогодні поняття пропедевтики найбільш широко застосовується в медицині, де пропедевтика розуміється як упередження можливих захворювань або відхилень в стані здоров'я особистості.

Значна увага приділяється пропедевтичній роботі як невід'ємній складовій системи навчально-виховного процесу і в психолого-педагогічних науках. Так, в галузі соціальної психології та педагогіки поняття пропедевтики вкорінилось у дослідженнях, присвячених виробленню педагогічного імунітету особистості щодо негативних впливів (Г.Балл, І.Бех, І.Матюша, С. Маховська, Л.Попов, В.Сипченко, Т.Сущенко та ін.).

У музичній педагогіці пропедевтика частіше зв'язується з поняттям навчальної (пропедевтичної) практики, мета якої полягає в ознайомленні студентів з особливостями навчального процесу на засадах спостереження, аналізу та узагальнення сприйнятого викладацького досвіду [4]. Одним із завдань пропедевтичної практики є пасивне засвоєння стилю педагогічного спілкування, застосування вчителем певних методик, тобто підготовка до майбутньої активної практики.

Поєднуючи ці два підходи, під пропедевтикою вокально-педагогічних помилок будемо розуміти засвоєння студентами стисло викладених і систематизованих методичних положень, спрямованих на характеристику та запобігання типових недоліків у роботі викладача-початківця.

У широкому колі питань, пов'язаних із заявленою темою, визначимо ті, на яких зосереджується увага авторів статті.

1. Фізичний стан співака і його роль у вокальній діяльності на етапах технологічного, художньо-виразного та сценічно-прилюдного виконавства.

2. Психолого-педагогічні закономірності формування музично-практичних (виконавських) навичок

3. Формування навичок вокальної орфоепії, зокрема — у іншомовних текстах.

Розуміння значущості фізичного стану для навчання співака є цілком природним. Наш організм є цілісним утворенням і науковці давно довели, що якість звуку залежить не тільки від органів, що безпосередньо відповідають за звукоутворення, а й від загального м'язового тону всього корпусу. Із станом м'яз зв'язаний і емоційний стан співака (згадаємо вирази: «йде сумний, звівши голову», «побігла весело, задравши носа»). Не викликає ні в кого сумніву й те, що характер постави, жестикуляції, характер погляду, загальної рухової активності є характеристикою певного емоційного стану особистості, а їх цілеспрямоване застосування — невід'ємним атрибутом артистизму. Тобто зовнішній вид співака є формою втілення його внутрішнього творчого стану, нерозривно зв'язаним із зримою формою, вокально-виконавського втілення художнього образу.

Натомість увага вчителів-початківців звертається, переважно, на обмежену групу м'язів, у першу чергу тих, що безпосередньо забезпечують вокальне дихання та фонаційний процес.

Більш досвідчені викладачі звертають увагу на стан корпусу, голови, а також — на положення ніг, від чого залежить відчуття стійкості, пружності, мобільності, що також впливає на якість звуку. Менше звертають увагу на стан рук співаків-студентів, що нерідко просто звисають або знаходяться у скутому, неприродному стані. Далеко не завжди педагог вміє боротись з таким явищем: нерідко викладачі-початківці, помітивши це, і не володіючи методикою вдосконалення загального фізичного стану співака, радять йому тримати руки біля діафрагми або періодично робити ті чи інші жести. Як правило, ці жести виглядають штучно і не тільки не допомагають виразному співу, а й заважають вокалісту створювати художній образ.

Враховуючи зазначене вище, акцентуємо увагу на тому, що студентам із скутим м'язовим станом доцільно рекомендувати комплекс вправ на розслаблення, вироблення пластичності й пружності у кроках, виразних рухах рук під музику, переважно, ліричного характеру, включатись у різного типу рольові ігри, спрямовані на досягнення психологічної розкутості, активності, внутрішньої впевненості. Зрозуміло, що це тільки один елемент у системі формування вокально-виконавських навичок, натомість він зумовить відчутне просування співака на шляху його і вокального, і художньо-виконавського розвитку.

Спостереження показують, що у процесі педагогічної практики магістранти приділяють недостатньо уваги і технології формування вокальних навичок.

У психолого-педагогічній літературі проблема формування практичних навичок розроблена досить всебічно та детально. У стислому вигляді процес формування практичних навичок протікає як поетапний, алгоритмований процес оволодіння технологією виконання мінімально необхідних дій (операцій) та доведення їх до автоматизованого виконання, тобто до виконання без потреби у покроковому самоконтролі (Бернштейн, Леонтьєв). На цій основі, на наступному навчальному етапі формується здатність до інваріантного

застосування засвоєної навички, її пристосування до контекстної ситуації, сполучення з іншими навичками тощо [1, 3]. Формування певної навички в її ускладнених формах, як правило, знову проходить всі стадії – від покрокового, розгорнутого контролю, до здатності її застосовувати в автоматизованій формі.

Зазначена закономірність стосується всього комплексу базово-технологічних навичок, важливих для вокальної діяльності, як-от: вокальне дихання, звукоутворення, звуковедіння тощо. Натомість, у вокалістів-початківців побутує думка про те, що всі навички формуються поступово, від недосконалих до трохи більш досконалих і цей процес має тягнутись на протязі тривалого часу.

Розглянемо це питання на прикладі формування вокальної позиції. Терміном "позиція звуку" звичайно позначають місце в ротовій порожнині, де фокусується звуковий потік. Висока позиція звуку означає, що звук у вокаліста фокусується на твердому піднебінні. Завданням педагога є навчання учня фокусувати звук не тільки на твердому небі, а й спереду, в районі верхніх різців, що й розуміється як вміння співати у високій і близькій позиції [2]. Якщо звук фокусується в м'якому піднебінні, то таке положення дає темброво неприємне, фальшиве звучання. Такий тип звукоутворення вокалісти називають "заваленою позицією".

Не вдаючись у деталі акустико-фізіологічного розгляду цього питання, достатньо детально дослідженого Р. Юссоном та Л. Дмитрієвим, помітимо, що з погляду оптимального шляху формування цієї найважливішої складової вокальної техніки, єдиним шляхом її швидкого утворення така послідовність дій: а) стимуляція пошуків студентом цієї оптимально-вірної точки фокусування звуку на засадах слухового контролю за якістю звучання як педагога, так і самого співака; б) її запам'ятовування (фіксація) на допомогою м'язового самоконтролю співака; в) багаторазове повторення вірного звукоутворення до повної автоматизації цієї навички. Ознакою такої автоматизації є практично безпомилкове інтонування, незалежно від обставин, психологічного стану співака тощо [2].

Організований іншим чином процес формування вокальної позиції, за якою зусилля початківця спрямовуються на поступове наближення звуку, вважаємо хибним шляхом, адже співак продовж всього навчального процесу тренує приблизне звукоутворення; в результаті, навіть досягнутий нарешті позитивний результат є нетривким і підлягає «де-автоматизації», деформації за психологічно напруженою ситуації (наприклад — у ситуації складання заліку або виступу в концерті). Нагадаємо, як часто педагоги скаржаться: «тільки що співав досить добре, а вийшов на сцену — і все загубив»).

Принципово аналогічна проблема виникає і в роботі над вокальною орфоepією, над навичками артикуляції, особливо, якщо йдеться про формування навичок співу на нерідкій мові. Розглянемо це питання більш докладно.

Одна із вимог художньої достовірності та смислової значущості вокального виконавства є, за висловом самих співаків і педагогів, донесення «слова». У той же час, досить поширеною є і точка зору, що у співі голосні звуки мають формуватись у специфічній, зредукованій формі. При цьому нерідко, прикриваючись ідеєю редукування, педагоги привчають студентів до свідомого спотворення звуків, а звідси – і до нерозбірливості вербального тексту твору [56, 65]. В результаті, у навчально-вокальній практиці нерідко починають діяти власні, «внутрішні норми» співочої вимови, які вступають в істотне протиріччя з вимогами художньої якості, достовірності [57, 60].

Досвідчені педагоги, які з більшою мірою відповідальності відносяться до якості «слова», донесення його образно-смислового змісту, втілення художнього образу в єдності музики й поезії, прагнуть до природного поєднання закономірностей мовного та вокального інтонування, доводячи на практиці, що при ефективній роботі це питання успішно вирішується без спотворення вимови, зводячи редукування голосних до мінімально необхідного.

На шляху вирішення цього протиріччя акцентуємо увагу, по-перше, на важливості приділення цьому питанню належно уваги, по-друге, на важливості застосування певних методичних прийомів, спрямованих на вдосконалення вокальної вимови без спотворення поетичного тексту. Так, доцільно опрацьовувати в роботі із студентами спеціальні вправи

на інтонування окремо на кожну складну голосну, особливо — на вокалізацію тих звуків, які студенту не вдаються, а вже потім включати їх у більш складні інтонаційні вправи, вокалізи.

Не менш важливо в цілому відповідально ставитись до співу твору нерідною мовою. Обираючи такий твір, викладач має спочатку детально ознайомитись з нормами звукоутворення відповідного типу, з лінгвістичними, методичними працями, присвяченими особливостям звукоутворення в мові та у співі, уважно дослідити манеру артикуляції вокалістів — «носіїв» даної мови та постійно проявляти вимогливість до себе щодо оволодіння відповідною технікою звукоутворення і вокальної вимови.

Обов'язковою вимогою є і зрозумілість для виконавця поетичного тексту, тому він, як правило, більш-менш детально перекладається. З погляду значущості його розуміння доцільним уявляється співставлення літературного перекладу з так званим перекладом «підстрочним», що забезпечить зрозумілість і глибинного сенсу поетичного тексту, і свідоме ставлення до інтонування окремих слів, адекватність його виконання за виразністю інтонування, за смисловим виявленням кульмінацій на різних рівнях втілення структури твору.

Розглянуті питання — удосконалення загального фізичного стану співака та навичок в нього самоконтролю, принципи формування виконавських навичок, зокрема — вимови вербального тексту у співі, багатозначні. Якість їх вирішення впливає на виконавську майстерність співака, на його можливості втілювати художньо-образний зміст творів, досягати очікуваного впливу на слухачів засобами вокального виконавства.

Література

1. Бернштейн Н.А. К вопросу о природе и динамике координационной функции Н.А. Бернштейн // Учен. зап. МГУ. Психология. Движение и деятельность: Сборник исследований кафедры психологии / Под ред. С.Л. Рубинштейна. — М.: Изд-во МГУ, 1945. — С. 30.

2. Дмитриев Л.Б. Об акустической природе некоторых физиологических приспособлений голосового аппарата при пении /Л. Б. Дмитриев // Проблемы физиологической акустики. —Т. 3.—М.-Л., 1955. —С. 33-34.

3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев // Психология личности : тексты / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузыря. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1982. — С. 21, 24.

4. Програма пропедевтичного курсу «Основи художнього сприймання» // Наукове та методичне забезпечення впровадження педагогічних інновацій: Зб. наук. пр. / Редкол.: Л. Даниленко (відп. ред.) та ін. — Херсон, 1999.

5. Толковый словарь русского языка: В 4 т. — Т.2. — / Сост. Г. О. Винокур, Б. А. Ларин, С. И. Ожегов, Б. В. Томашевский, Д. Н. Ушаков ; под ред. Д. Н. Ушакова. — М.: Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1939. — 1424 с.